חנה (ניונקה) קציר (ברלינסקי)

סרני 1912- יד -מרדכי 1989

ניונקה ושיקה קציר היו הדודים האהובים והמסורים מקבוץ יד- מרדכי.

נראה ששניהם לקחו סוג של אחריות על המשפחה. לאבא שלי, ניונקה הייתה לא רק אחות אלא גם אמא. למרות כל שעברה וכל המחלות מהן סבלה הייתה אשה חזקה ונחושה. דווקא היא שהייתה כל כך חולה –חייתה יותר מכל אחיה. תמיד הייתה עסוקה, תמיד עבדה, מסודרת מקפידה -נראה שירשה תכונות רבות מהסבתא . היו אחים שדמו דווקא לסבא שהיה כנראה יותר רגיש ופחות חזק.

כולנו אהבנו מאד לבקר ביד- מרדכי. על השולחן תמיד הייתה מוגשת עוגה -יצירתה של ניונקה. בחדר האוכל פגשו אותנו תמיד בשמחה החברים משל היו גם הם קרובי משפחתנו.

והביקור היה מסתיים תמיד ביציאה לגינה של ניונקה שהייתה שולחת עמנו מספר שתילים יפים לירושלים. ניונקה עסקה בטיפול בילדים שהיו קשורים אליה מאד. כשחלתה עבדה במתפרה ועסקה ביצירת חפצים שונים שהייתה מחלקת גם בין המשפחה והחברים.

שיקה מבחינתנו היה דוד מוכשר ואהוב, הוא עצמו התייחס אלינו כדוד מוחלט מכתביו אלינו מוכיחים זאת. שיקה מילא תפקידים מרכזיים בקיבוץ לא הפסיק ללמוד ולדעת ,הייתה לו גישה לבני אדם הוא אהב אותם והם החזירו לו אהבה. גם לאחר מותה של ניונקה הוא לא נשבר-המשיך לעבוד לנסוע ולעסוק בתחומים שעניינו אותו. נצחונו את מחלת הסרטן היה לשם דבר במדינה כולה.

ניונקה נולדה בסרני ב-1912. למדה בביה"ס "תרבות" והייתה פעילה ב"**השומר- הצעיר**". במשך שלוש וחצי שנים הייתה בהכשרה בלובלין שם הכירה את שיקה - יהושע קצנבליט -שהיה צעיר ממנה. השניים היו חברים בתנועת ה"**השומר הצעיר**" שהייתה פופולארית מאד בקרב הנוער היהודי.

בשנות ה-30 המוקדמות היו בשכבת הבוגרים של ה"שומר הצעיר" בפולין כ-700 איש אשר הקימו אז שלושה קיבוצי הכשרה. ניונקה ושיקה השתייכו להכשרת "השרון" שהוקמה בחלם ועברה ללובלין .

ועד-הקהילה בלובלין העמיד לרשותם בנין ברחוב קרביצקה מס׳ 41. למרות הסביבה הגרועה התנאים והעבודה הקשה הפכה ההכשרה למוקד משיכה והייתה לטובה מבין קיבוצי ההכשרה בפולין.

שיקה היה יליד העיירה אוסטרוג אף היא בווהלין לא מרוחקת מסרני.

במשפחתו היו ארבעה ילדים, שני בנים ושתי בנות. האב היה אדם משכיל ששימש בנוסף לעבודתו כמסגר גם בתפקיד סגן ראש העיר .

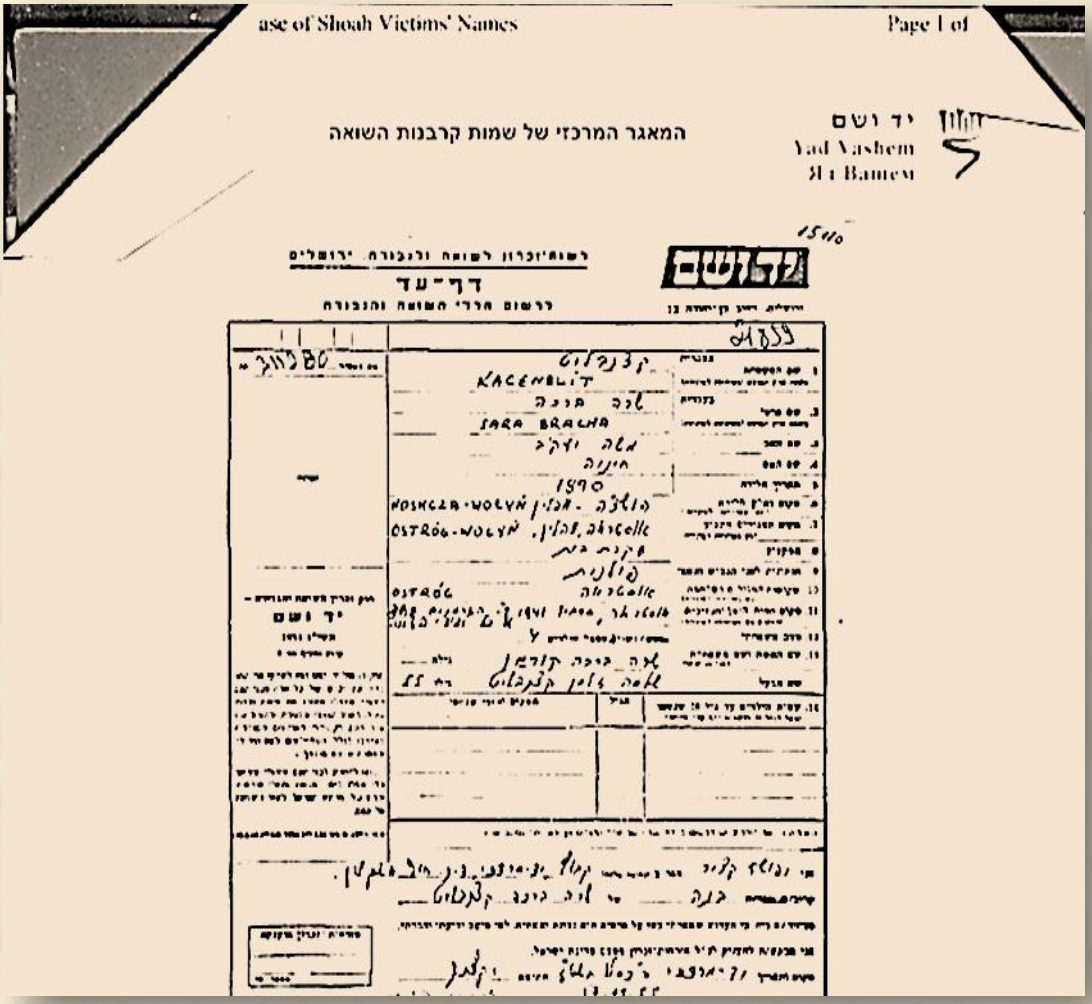

דף –עד שמילא שיקה להנצחת זכרה של אמו–שרה

אוסטרוה-אוסטרוג –עירו של שיקה קציר

טירת אוסטרוה

אוסטרוה או אוסטרוג היא עיירה במערב אוקראינה במחוז רובנו. בפי היהודים נקראת גם אוסטראה

בעיר, היום, נשארו יהודים בודדים.

היהודים התיישבו בעיר החל מהמאה ה-15. התאריך הראשון שמופיע במצבות העתיקות ביותר הוא 1465. על יהודי העיר נגזרה גזרת גירוש יחד עם שאר יהודי ליטא ב־1495, אך התאפשר להם לשוב ב־1503. יהודי העיר התפרנסו בעיקר ממסחר עם פולין, אוכלוסייתה היהודית של העיר גדלה מאוד, והעיר נהייתה החשובה שבין ערי "ועד ארבע ארצות". בשל גדולי התורה הרבים שישבו בעיר, היו שכינוה: "אות תורה".

ב־15 באוקטובר 1942 3,000 מיהודי העיר נהרגו באקציה. כ-800 ברחו, אך רובם נרצחו על ידי הלאומנים האוקראינים. בשואה נכחדה רוב הקהילה, רק 40 מיהודי העיר חזרו אחרי המלחמה לבתיהם.

שיקה בחור מוכשר ביותר בעל יכולת התבטאות ויכולת ארגונית. השניים היו בהכשרה בלובלין לזוג, אך לא נישאו. לאחר שלוש וחצי שנים עברה ניונקה ניתוח אפנדציט בעיר רובנו שככל הנראה הסתבך והיא נאלצה לעזוב את ההכשרה ולחזור לסרני כשהיא מבקשת מאחיה בארץ לדאוג לה לסרטיפיקט (אשרת עלייה). שיקה שחשש מגיוס לצבא אם תפרוץ מלחמה החליט לעלות לארץ כמה שיותר מהר.

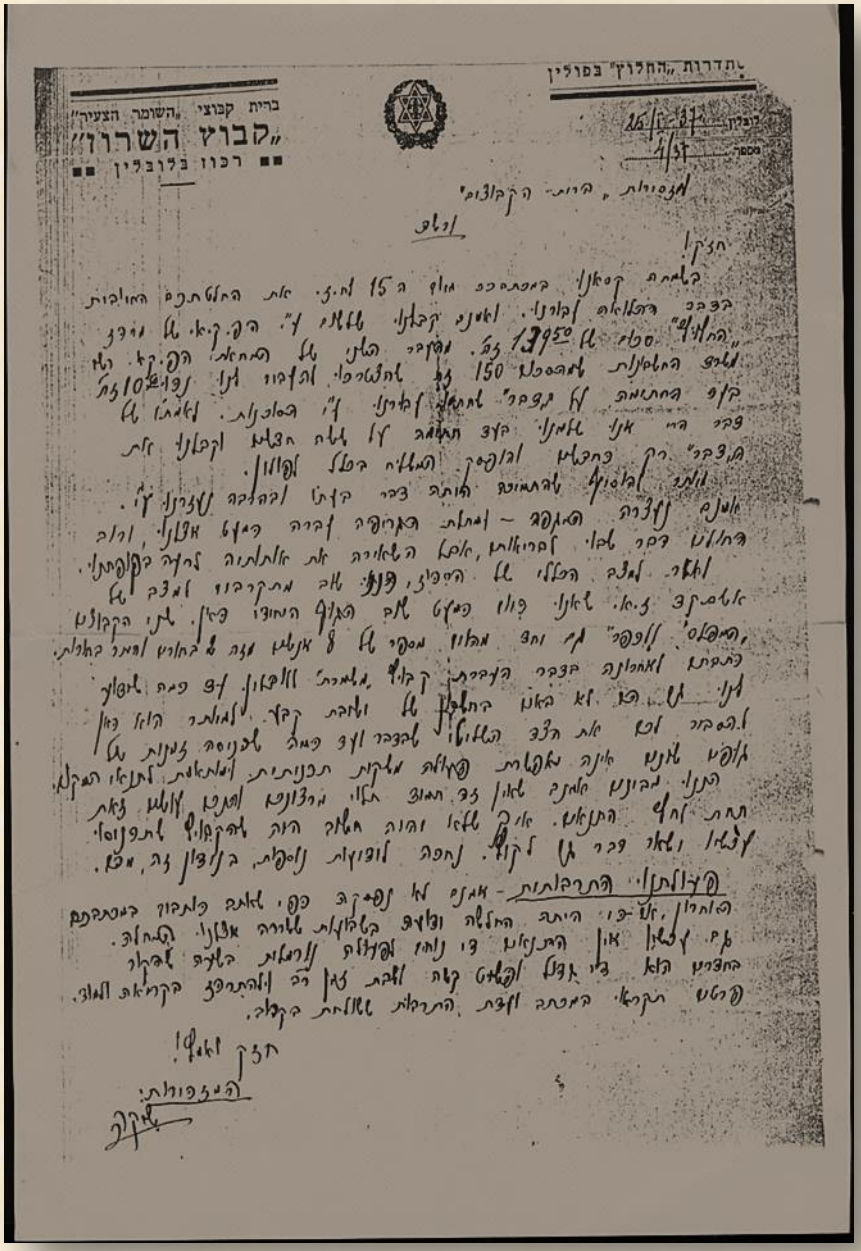

שיקה הצעיר שכשרונותיו ויכולותיו בולטים, הוא המדווח על פעילות הקיבוץ בלובלין בפני האחראים בורשה (1937 לפני עלייתו)

לפני שנסע ארצה ,הגיע לביתה של ניונקה והסבתא בתיה נתנה לו מאה פונט להוצאות הדרך. שיקה היה זקוק לכסף מאחר וחברי ההכשרה לא זכו לכל תמיכה והובהר להם כי כל אחד מהם יוכל לעלות רק אם יממן בעצמו את הוצאותיו.

לדברי שיקה עבד חיים באותו הזמן כפקיד ומצבה של המשפחה היה יותר טוב. ולכן הרשה לעצמו לבקש עזרה. כששמע אביו של שיקה על כך הוא לא היה מרוצה והעיר לו על כך. לארץ עלה שיקה באוניה יוונית בשם "אסימי" באוניה היו שני מלחים עבריים שהיו מתורגמנים. לדברי שיקה, היוונים שומרים על אוניה זו עד היום -בפיראוס.

מיד כשהגיע ארצה נסע שיקה לבקר את בני משפחתה של ניונקה . כל תקופה זו היה מתארח אצלם בחופשות, אריה ומלכה היו כבר נשואים והתגוררו ברחוב מלאכי 5, מולה עבד באוניברסיטה ונפתלי בנוטרות.

שיקה הצטרף לקיבוץ "מצפה- הים" שליד נתניה שבו ישבו חניכי "**השומר הצעיר**" שהגיעו כבודדים. מ"מצפה הים" עברו אחר- כך החברים לקבוץ יד מרדכי שנקרא על שם מפקד המרד בגיטו ורשה.-מרדכי אנילביץ'. זמן לא רב אחר עלייתו היה שיקה בין המתנדבים לצבא הבריטי.

הוא התמיד בשרותו עד לאחר סיומה של המלחמה זמן רב שהה באירופה ובין היתר באיטליה בשמירה ובחקירה של שבויי מלחמה איטלקים וכן בחקירת שבויים אוקראינים ואחרים. כאן סייע לו כשרונו הרב ויכולותיו בלימוד שפות.

עמדתי מול רוצחי הוריי ולא יכולתי לעשות כלום

במסגרת שרותו בצבא הבריטי חקר שיקה קציר מקיבוץ יד־מרדכי עשרות קציני אס.אס. לאחר המלחמה ● הנקמה בערה בו, אבל אסור היה לו לחשוף את יהדותו ● "הרגשתי רעדה מהמעמד ההיסטורי, שאני, היהודי המושמד, חוקר את הנאצים"

אבי גיל

ברוך הרבה מזחות כדי לעמוד מול קציני אס.אס., שר בזו מליוני יהודים, ולחקור אותם בשלווה, בסדריות ובמקצועיות מבלי לחשוף את יהדותי. לשיקה קציר מלר ברן יד מרדכי זה מה שקרה אחרי מלחמת העולם השני ית, כששמש מתורגמן וחוקר במסגרת שרותו בצבא הבריטי. "אחת החקירות הקשות ביותר היו של לחמים מאר חת ההורות האוקראיניות. עמדתי מול אנשים שרצחו 7,000 יהודים מהעיירה שלי ובינהם אולי גם את הוריי שלי, ולא יכולתי לעשות כלום. הרגנן לנקום בעד בי, אבל הרתי בסך הכל חייל בצבא הבריטי וכפוף להוראות של הממונים עלי". קציר חקר אותם מאחר שהיה חייל הבריטי היחיד בארגון בגבול אוסקה ביוגוסלביה, שהבין אוקראינית. מתוקף תפקידו הוא גם קיבל בינואר 1945 את כתב הכניעה של 3,000 חיילים אוקראינים, שבמשנו עוקו מהצבא הסובייטי ועברו ללחום במחלך מלחמת העולם השניה לצידו של הצבא הגרמני. חיילים אלה מילאו תפקידים אחר שהעביר את המידע הנחוץ לגרמנים, העביר מרמים מזחים ומהוצות גם ליחידות הגנה עברית ביחידת. "אני לא יודע מה בדיוק קרה עם הקצינים האלה של האס.אס., אבל אחרי שסיפרתי את הסיפורים עליהם הם נעלמו מעל פני האדמה, כיאמר ראש לה. אני חושב שאנשים שלנו ראגו שהם לא ישארו.

"כתב הכניעה שקיבלתי מהאוקראינים והחקירות קציני הס.ס. שאחריכ ראגו להעלים אותם. הון בשבילי פיפוי בשביל כל שם הסנים שבמסגרתם שירתתי בצבא הבריטי. היה עוד רגע אחד מרגש, שגם בגללו היה שווה לי כל המאמץ הנפשי,

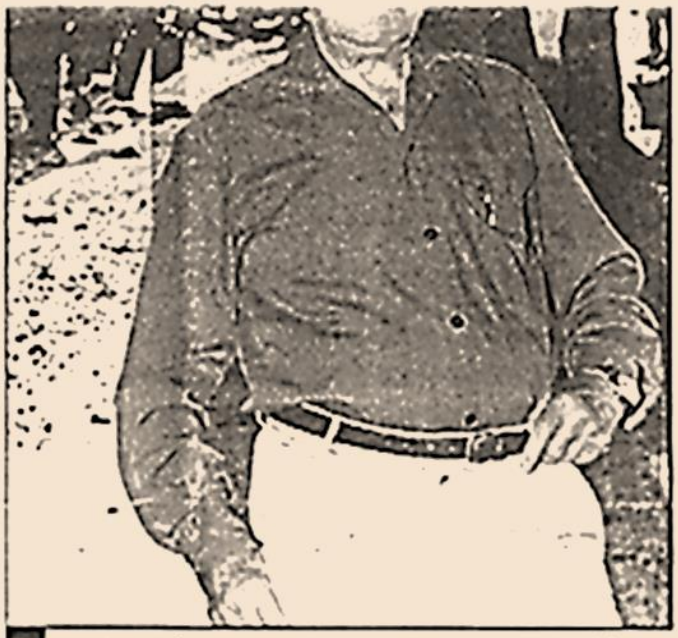

"נסע גיל לעבודתי עם הבריטים העברתי את פרטי החקירות לארץ. אני לא יודע מה בדיוק קרה, אבל אותם קצינים נעלמו מאז". קציר

צילום: חמוטל קציר

כתבה משנת 1995 על שרותו של שיקה כחוקר בצבא הבריטי ועל פגישתו עם משפחתו באירופה לאחר המלחמה.

ירושלים

מס שעשועים לצרכי עזרה סוציאלית

על סעודה לטובת הטלת מס השעשועים מטעם עירית ירושלים לצרכי העזרה הסוציאלית בעיר הודלם בעירית העדיר שליד ועד הקהלה.

לפני זמן קצר הציע י. בן־צבי בישיבה של מועצת העיריה להטיל מס כזה והרעיון בהעדרו נדחה עד שיציע לועדה המסמים הצעה מפורטת איך יגיש את מבקשיהו למועצת העיריה.

כידוע הועלתה השאלה בועדה העיר דיה שכל משתתפים ב"מ ועד הקהלה יאגודת ישראל יהד עם חברי מועצת העיריה הדתיים. לאחר בירור הוחלט פה אחד בעד הטלת מס כזה. הוא מחל נסות המס ויפרש לפי הצעות שיעמדו לטובת הציבור ויהיו ידולל באופן שוה לצדקי יהודים וערבים. הדלל שיתקבל לצרכי יהודים יוסכם לרשות הועדה העדר כוסיאלית שליד ועד הקהלה.

ידיעה שפרסם אתמול „המשקיף" כאילו יוחלט על הטלת מס נסיעה אינה נכונה. לא הוחלט על מס כזה ולפי שעה אין גם רוב העיריות מרשה הטלת מס נסיעה כשעה שמס השעשועים חודר ע"י הקהל אולם לא הוחלט בירושלים עד כה.

כמ. ב. ירושלים וכאנדיות

בסמינריון הפועלים הערב ב־8 בבית ההסתדרות (חדר 8) י. רפפורט: יסודות הסוציאליזם.

הועדה התרבותית של קיבוצרסיבי ירושלים מתכנסת לישיבתה הראשונה הערב ב־6 בשעה ועדת התרבות בבית ההסתדרות. בסעם המחלקה לתרבות ליד מרכז הקיבוצים יתחיל ד. ב. בלמן.

מסיבת חברי „אגד"

הערב ב־8.30 בסכנה הקואופרטיבית לחברי „אגד" הנמצאים בירושלים ובשפלותיהם. פתיחה: נאומים: ד. ב. בלמן ודר ברדיה. הוכה מידונה קריאה.

בספלגות פועלי ארץ ישראל

הערב ב־8 בבלוב. מעצת הסניף ופעולתו בס. ם. ם. בהשתתפות חברים מהמרכז. ב־6.30 בליב. אסיפה הא הסמדנסים. מהר ב־8 בערב באסיפת חברים. הרצאת ב. בבלקין.

נשף ברית הסטודנטים „התקוה"

יערך במוצ"ש. 25 בינואר ב„אולם הגבורות" בבתים „למל". מהסות דר י. ל. מגנס. 50 אחוז מההכנסה מוקדשים לצרכי סטודנטים פליטי המלחמה.

„עדן בעד עה". גיון י־א. הערב

בשלום ההסתדרות. בסעם התאגדות העתונאים בירושלים. פרוס רוב. דעכיר הארגון ברסיסה: לזכרו של אברי ברנסון: דר י. קרליבך: על המצב. ג. סרוס: הלודם הגדול לדן ולצדק (דרטוהו של הפרקליט אוסקר ברחנבדג. דלן: הים בלבן: ירושלים" של מטה. הערוך: ש. שוארץ. ברסיסים (15, 20, 30 מיל) אצל טרגא ובערב בקופה.

תזרנית בית המרקחת

„בן יהודה", רחוב בן יהודה.

מתבקשים

ראובן הינסברג מקראקא והנם רוזנ־סקי מפראג. או כל הידע בקומם. מתבקש לפנות בכתב לכתובת הסוכנות של הועד הלאומי יה. ד. 1088) ירושלים.

בסוסיות יבשתדדיות

האוניברסיטה העברית. הערב בה. דר י. שיינבוים: חיפה בחיי יום יום: הפבע מתחיל י. לבני בקורס: „חלשון העבר ית ומנגנון. הדרשה. נשמה.

התאחדות עולי גרמניה ואוסטריה.

הערב ב־8.30 באולם ברחוב מבלא. דר א. סיטוק הנדך הנוער הארצישראלי בשעה זו.

שיקה קצנבליס „מצפה הים"

ניונקה בירושלים

ההודעה שפרסמה ניונקה עם הגיעה ארצה–13/1/41–בתחתית העמוד

שיקה היה באותו הזמן ביריחו, בגדוד טירונים. חופשות לא באו בחשבון אז והאפשרות היחידה להגיע לירושלים הייתה צריכה להיות יצירתית.

שיקה טען כי כואבת לו השן, הוא נשלח לרופא שיניים וזה עקר לו את השן הכואבת כביכול שהייתה למעשה ,שן בריאה אך כך הוא נפגש עם ניונקה לאחר פרידה ארוכה.

יש הטוענים כי הוא עשה זאת שלוש פעמים, ואיבד שלוש שיניים בריאות.

כשנשלח שיקה לאירופה, שוב נפרד מניונקה. והמשיך בקשר רצוף עם כל המשפחה, מתנות, גלויות לעוזי הקטן וכו'.

התנדבות היישוב לצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה

מתנדבי היישוב "בבאפס"

שיקה שרת בפלוגה הרביעית של הבאפס

מתנדבי היישוב בבאפס היו יהודים שהתנדבו בעידוד המוסדות הלאומיים של היישוב בארץ ישראל לשרת בצבא הבריטי והוצבו כחיילים בתפקידי עזר ביחידת ה-"באפס" - Buffs (יחידת חיל רגלים) במסגרת התנדבות היישוב לצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה.

ה-Buffs היה הכינוי של 'הרגימנט המלכותי של קנט המזרחית' - Royal East Kent Regiment. רגימנט הבאפס הוקם בשנת 1572 של חייליה.

מתחילת מלחמת העולם השנייה ובמהלך כל שנות המלחמה, דרשה הנהגת היישוב מהבריטים ולחצה עליהם להקים יחידה עברית לוחמת, שתהיה מורכבת כולה מבני היישוב עם סמל ודגל משלה, כדוגמת הגדודים העבריים במלחמת העולם הראשונה, בה יוצבו וישרתו מתנדבי היישוב לצבא הבריטי. הבריטים התחמקו כמעט עד סוף המלחמה מלהסכים לבקשה זו. מתנדבים בני היישוב נשלחו לשרת ביחידות עזר שונות, בחיל החפרים, ב'באפס', ברגימנט הארץ ישראלי, בפלוגות התובלה - אך לא ביחידה משלהם, בשפתם ותחת דגלם. יחידה כזו הוקמה רק לקראת סוף המלחמה.

בספטמבר 1940, בשיא תקופתה הקשה של בריטניה במלחמת העולם השנייה - ימי הקרב על בריטניה, הוקמה הפלוגה העברית הראשונה של חיל הרגלים בתוך ה-Buffs. שלטונות המנדט טענו כי הצבת מתנדבי היישוב ב'באפס' נעשתה מטעמים פורמליים, כדי להימנע מן הקשיים הכרוכים בהקמתו של רגימנט חדש, אך בעצם הצבתם של מתנדבי היישוב ביחידה טריטוריאלית של חיילים מחבל ארץ מסוים באנגליה, גילו הבריטים את כוונתם שלא להציבם בכל יחידה שיש בה סממן מקומי ארץ ישראלי או עברי.

משיקולים פוליטיים החליטו הבריטים לקיים שוויון בגיוס בין יהודים לערבים, אך בפועל רוב המתגייסים היו יהודים. הבריטים אפשרו תחילה גיוס לשש פלוגות בלבד, מהן שלוש פלוגות יהודיות ושלוש ערביות שתשרתנה בארץ-ישראל ובעבר הירדן בלבד. בסופו של דבר קמו 15 פלוגות יהודיות, בכל אחת מהן 200 חיילים ובכולן יחדיו כ-3,000 איש.

רק ב-1942 הורכבו מפלוגות הבאפס שלושת גדודי הרגימנט הארץ ישראלי. הקמת יחידות עבריות של חיל רגלים סדיר בצבא הבריטי היה ציון דרך חשוב בדרך החתחתים שהובילה לבסוף, ב-1944, לקראת סיום המלחמה, להקמת עוצבה עברית במלוא מובן המילה. בעוצבה זו שירתו רק חיילים יהודים. וזו היא הבריגדה היהודית או העברית שהיא החטיבה היהודית הלוחמת (חי"ל).

בתקופת שירותו הצבאי של שיקה עבר הקיבוץ לשטח "יד מרדכי" של ימינו וניונקה עברה לשם אף היא עם יתר חברי הקיבוץ.

כאמור למעלה, הקיבוץ שכן בין השנים 1936 ועד 1943 בשטח של נתניה של ימינו המקום נקרא אז "מצפה הים".

הסיבה למעבר הקיבוץ לדרום הייתה הצורך בשטח גדול יותר- שטח הקרקע שהוקצה לקיבוץ "מצפה הים"- היה 14 דונם- שטח זעיר שלא איפשר את התפתחותו. חברי הקיבוץ עסקו בלימוד דייג ימי, גידול ירקות וגידול דבורי דבש. עבדו בפרדסי נתניה, בסלילת כבישים באזור, במאפיות בנתניה וכדומה. כוונת החברים הייתה להגיע לשטח שיאפשר פיתוח משק חקלאי. ב-1943 עבר הקיבוץ לאזור שהוקצה לו על ידי המוסדות המיישבים, כ- 10 ק"מ מדרום לאשקלון. הקמת יד מרדכי היוותה השלמה למפעל ההתיישבות בנגב המערבי, בשכנות לקיבוצים גברעם וניר-עם.

בכ"ט בנובמבר 1947 נערכה בעצרת האומות המאוחדות ההצבעה על חלוקת ארץ ישראל. על פי מפת החלוקה הייתה יד-מרדכי אמורה להיכלל בשטח המדינה הערבית שתוקם.

האזור שמסביב ליד מרדכי, לרבות העיר מג'דל (לימים תוקם בה אשקלון) היה בשליטה ערבית. המצב הביטחוני במקום הלך והחמיר והישוב פונה.

ב־אוקטובר 1948 במסגרת מבצע "יואב" תקף הגדוד השלישי מחטיבת יפתח .

מפקד החטיבה המצרית שישב באזור יד מרדכי- מג'דל וחשש מכיתור נוסף לכיתור כיס פלוג'ה, החליט לפנות את האזור. עם נסיגתו של הצבא המצרי מהאזור, כעבור יום ,ב- 6 בנובמבר חזרו אליו החברים והחלו בשיקומו.

במרכז הקיבוץ, ליד מגדל המים שהופגז וקרס עם תום מלחמת העצמאות הוקמה ב־1951 אנדרטה לזכרו של מרדכי אנילביץ'. את האנדרטה יצר הפסל נתן רפפורט. זה פסלו הראשון של רפפפורט בארץ. לרגלי גבעת האנדרטה נערכת מדי שנה עצרת עם גדולה בכ"ז בניסן – "יום הזיכרון לשואה ולגבורה".

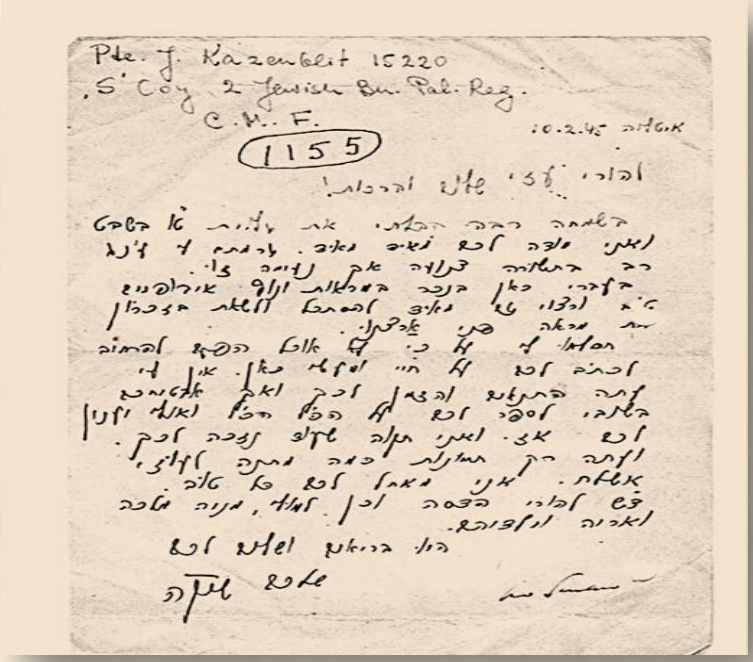

שיקה כתב מכל מקום בו היה. מאירופה הוא מקפיד לשלוח גלויות לעוזי הקטן מרגש לחשוב כיצד בכל המערבולת בה היה נתון הקפיד לחשוב כיצד לשמח את הילד הקטן.

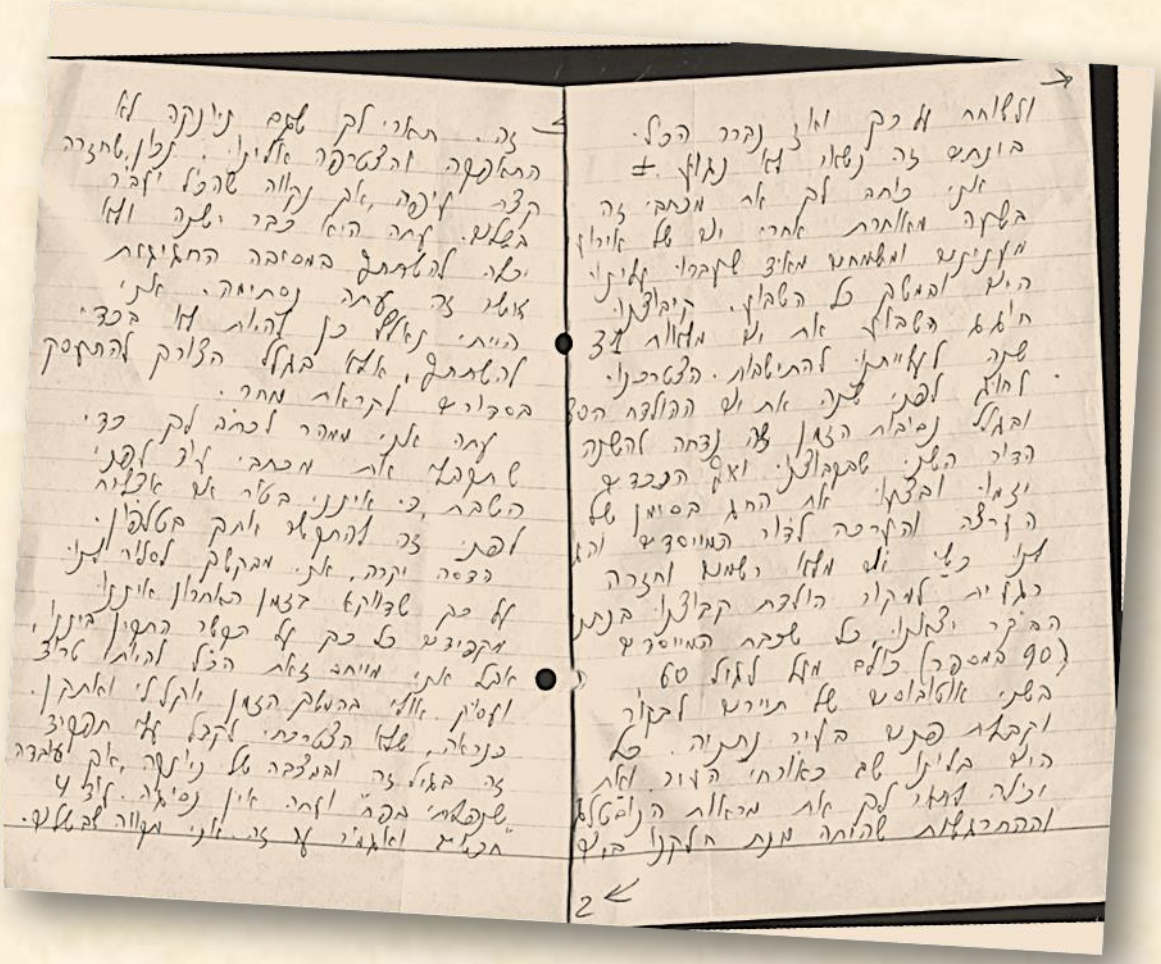

במכתב להדסה מתאר שיקה בהתרגשות את החגיגות שהיו בנתניה לרגל מלאת 31 שנה להתיישבות ב"מצפה- הים"

בתום המלחמה חוזר שיקה ארצה, עבודה רבה משקיעים ניונקה ושיקה יחד עם שאר חברי הקיבוץ בהקמתו ושיקומו של ביתם.

אחרי המלחמה נוסעים שיקה וניונקה לשליחות בקובה תקופת רגיעה עבורם למרות העבודה הקשה.

עוד לפני הנסיעה הם מחליטים לאמץ ילד לאחר שברור להם שניונקה לא תוכל ללדת בגלל הניתוח שעברה.

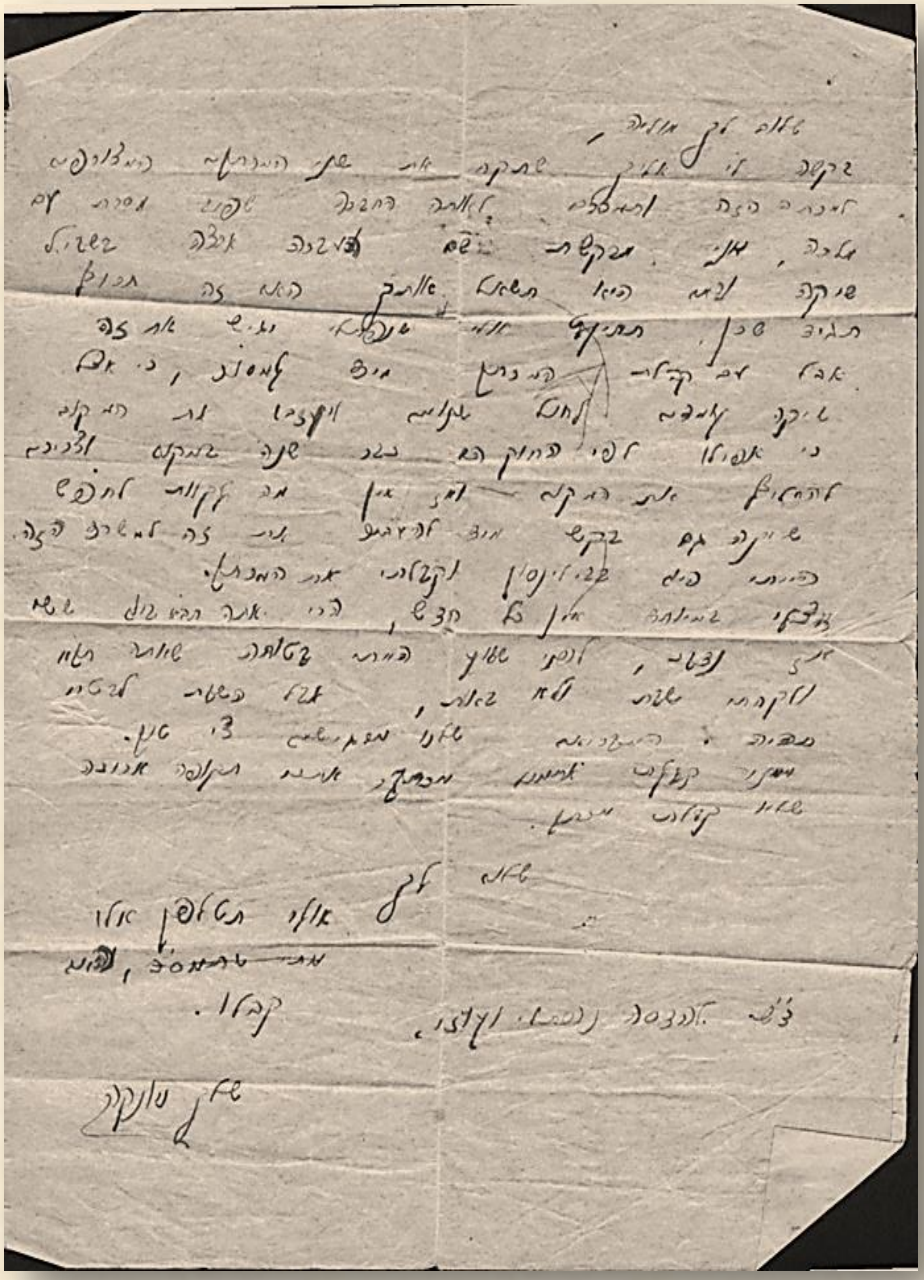

ניונקה מבקשת במכתב למולה סיוע בכך ששיקה לא ישלח שוב למקום מרוחק לאחר שנים של שרות בצבא הבריטי.

בתמונות חניכי "השומר הצעיר" וההורים בקובה נפרדים מניונקה ושיקה.

עם ההורים, ניונקה ושיקה בשורה השניה מלמטה ,חמישית ושישי מימין-עם חניכי "השומר הצעיר" בקובה

בתמונה למטה –עם הורי החניכים-עומדים,רביעי וחמישית משמאל.

ותמונה של ניונקה במחסן הפרודוקטים בקובה.

ניונקה במחסן הפרודוקטים בקובה

שנה טובה מקובה

ועד הכבוד להנצחת זכר מרדכי אנילביץ וחללי יד־מרדכי

מתכבד להזמינך

לטכס גילוי האנדרטה של מרדכי אנילביץ

(ספקר הסרר בניפו וורשה)

אשר יתקיים

ביום זכר השואה ומרד הגיטאות

ביום כ״ז ניסן תשי״א, 3 במאי 1951, ב־5 אחה״צ בדיוק, בקיבוץ יד־מרדכי

בשנת 1951 עוד לפני הנסיעה לקובה נחנכת האנדרטה לזכרו של מרדכי אנילביץ׳ – ניונקה ושיקה מזמינים את המשפחה

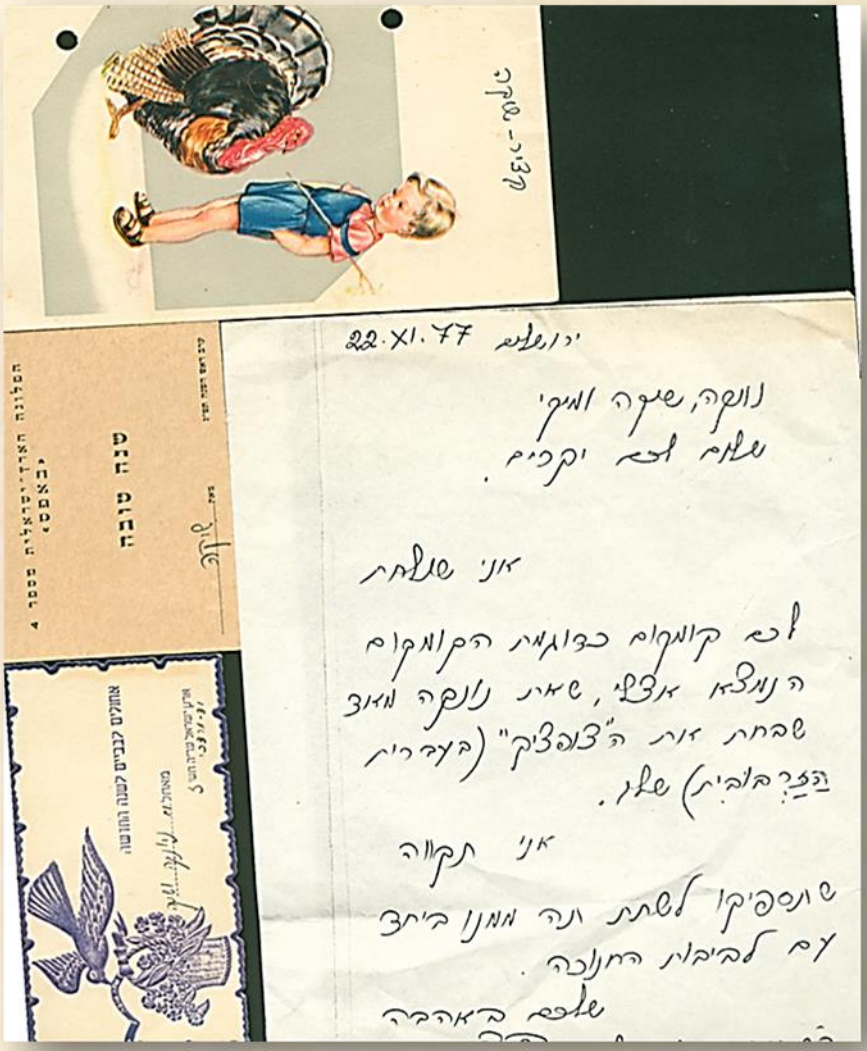

ירושלים 22.XI.77

נונקה, שיקה ומקי
שלום לכם יקרים.

אני שולחת
לכם קומקום כדוגמת הקומקום
הנמלא אצלי, שאת נונקה מאוד
שבחת את ה"צופציק" (בעברית
הפיך בבית) שלו.

אני תקווה
שונסיקו לשתות גם ממנו ביחד
עם לביבות החנוכה.

שמחה באהבה

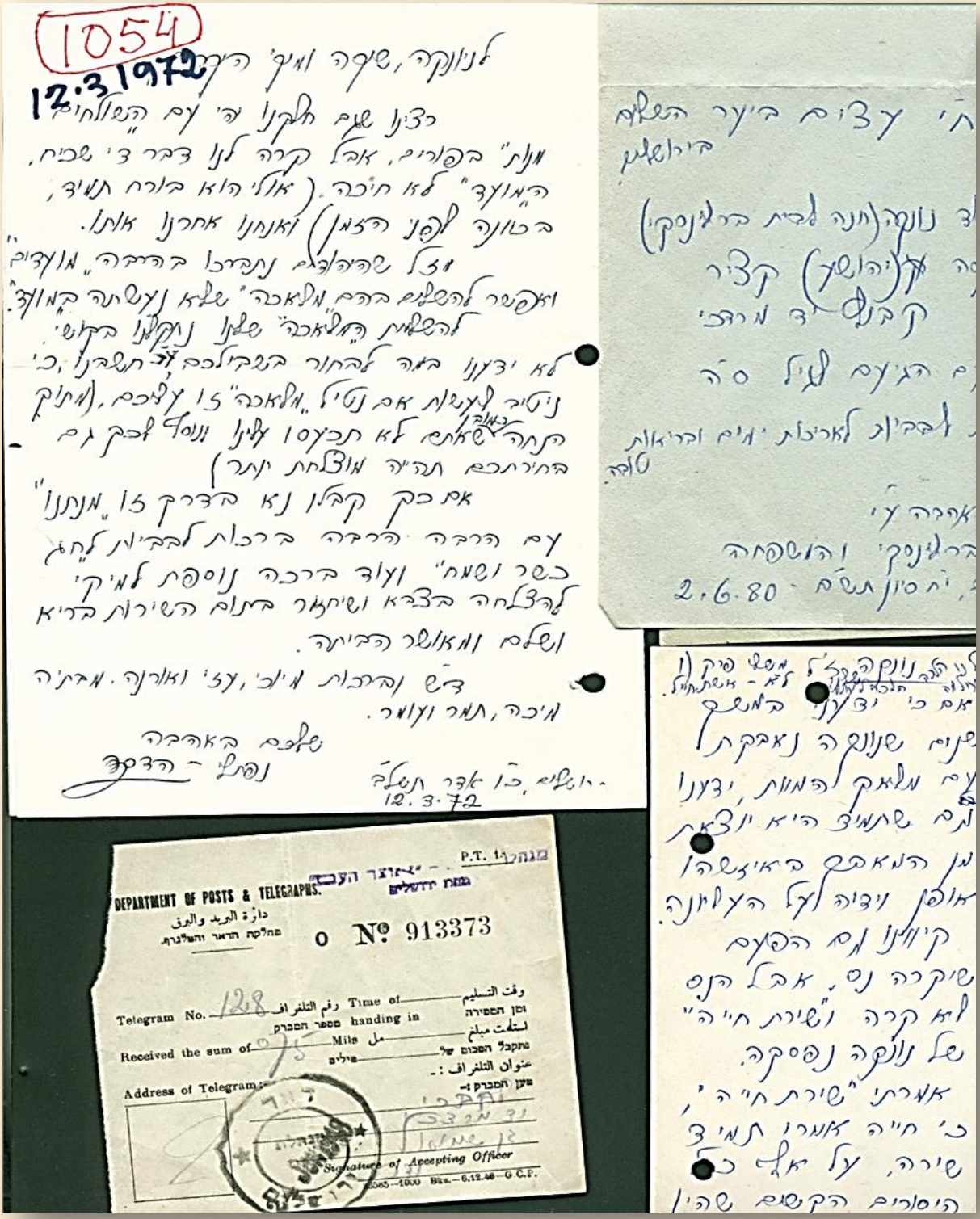

1054

12.3.1972

לנונקה, שקה ומיק היקרים

רבינו שם תקנו זה עם השלחים "מנת" בפורים, אבל קרה לנו דבר די שכיח, הדמוך" לא חיכה. (אולי הוא ברח תמיד, בטוח לפני הזמן) ואנחנו אחרנו אותו.

אבל שהשבנו נתברר בהדרגה "מוקדים" ואפשר להשלים הדם "מלאכה" שלא נעשתה בדמוך. להשלמת "המלאכה" שלנו נקלנו בקושי.

לא ידענו בדיוק להחזיר הטבילה זה תשבנו, כי ניסיה לעשות אם נסיל "מלאכה" לו עליכם. (מתוק בתחה שאתם לא תבעסו עלינו ונמשך לבקר גם בחירתכם תהיה מוצלחת יותר)

אם כבר קבלנו נא בדרך לו "מנתנו" עם הרבה הרבה ברכות לבבות לחג כשר ושמח" ועוד ברכה נוספת למיק: להצלחה בבגרות ושיחזור בתום השירות בריא ושלם ומאושר הביתה.

רש וברכות מיכי, עזי ואורנה. מרתה מיכה, תמר ועומר.

שלום באהבה
נפתלי - הדוד

ירושלים, כו אדר תשל"ב
12.3.72

P.T. 1

מנהל - "איגוד העבודה"
מחוז ירושלים

DEPARTMENT OF POSTS & TELEGRAPHS.
دائرة البريد والبرق
מחלקת הדואר והטלגרף

o № 913373

Telegram No. 1208 رقم التلغراف
Time of handing in وقت التسليم
מספר המברק
זמן המסירה
Received the sum of 0.75 Mils
لستلمت مبلغ مل
מתקבל הסכום של מילים
Address of Telegram: عنوان التلغراف :-
מען המברק :-

Signature of Accepting Officer

5085—1000 Bks.—6.12.48—G.C.P.

דוגמאות למכתבים שמלאו שקיות עבות -כרס ואשר הוחלפו בין המשפחות

עם מולה ביד מרדכי

מהאלבום–מיקי בילדותו

הספר "השמש לא עמד דום" מספר את סיפור הגבורה של אנשי קיבוץ "יד מרדכי.
הסופרת שהתה רוב זמנה ,בעת כתיבת הספר, בביתם של ניונקה ושיקה.

בביקור אצל הדודה ביד מרדכי 1979: מימין – תמר,ישי, איילת,, עומר כרמון. עומדות בתיה וניונקה

שיקה ליד פסלו של מרדכי אנילביץ'

ניונקה באחד מאשפוזיה בבית החולים

ניונקה היתה מאד חולה תקופה ארוכה מאד, נכנסה ויצאה מבתי החולים אך התעקשה להחזיק מעמד.

גם בשעותיה הקשות חשבה על כל אחד מבני המשפחה ולא אשכח שיחת טלפון שקבלתי ממנה כאשר הייתה חולה מאד.

הייתי אז חולה בצהבת והיא התקשרה לשאול מה שלומי והפצירה בי להרגיש טוב.

ב -30/5/89 היא נפטרה.

על קברה ספד לה שיקה:

ניונקה אהבה פרחים ונידלה אותם בגינה בתבונת כפיים. בידע וברוך והרבה אהבה. כל פרח כל ציץ וכל צמח ביקום צומח, פורח. מדיף ריח ניחוח, מניב זרעים, בסוף נובל, קמל ומת. אין חיים לנצח.
גם ניונקה, הפרח היפה שלי קמל היום, יבש ומת.
הפרח שלי היה זן מיוחד ממשפחת הברלינסקים. זרעיו נבטו בחולות ויערות פולסיה ווהלין סביב העיר סרני. הם עברו ופרחו במלוא הדרם בהרי ובחוצות ירושלים מלפני למעלה מיובל שנים.

ניונקה היתה פרח מרהיב ביפיו, נודף ניחוחו העדין למרחקים. אף כי לא עשה זרעים ולא הניב פרי הרי משרשו ואונו פרצו ועלו מסביב למלוא העין נצרים וחוטרים בריאים.
קמל הפרח שלי מהזן המיוחד, אך הנצרים יפרחו ויפיצו את בשמם למרחקים ולנצח.

בדמעות אספה אותם יום יום. אנו לא נפרדים - ניונקה.

שיקה שלב

ניונקה הנפש הטובה והעדינה איננה יותר

לאחר הלוויתה של ניונקה ביד מרדכי-בתמונה העליונה מימין לשמאל קובי בילר, ישראל אמיר, בתיה כרמון, עוזי ברלינסקי,רחל בן-ישי

בתמונה התחתונה-אברשה ירוסלבסקי,בתיה בילר, מלכה ברלינסקי.

שיקה לא נשבר לאחר מותה של ניונקה, הוא המשיך לעבוד, להיות פעיל לנסוע ברחבי העולם ולהיות בקשר עם המשפחה והידידים הרבים. אך לפני מספר שנים החל שיקה לדעוך ובינואר 2013 הלך לעולמו ונקבר ליד ניונקה חברתו, אהובתו.

אבלים ומשתתפים בצערו של
מיקי קציר והמשפחה
עם פטירתו של חברנו היקר

שיקה קציר ז"ל

נולד ברוסיה 16.6.1915
נפטר ביד מרדכי 6.1.2013

יהי זכרו ברוך!

בית יד מרדכי

שיקה קציר – תקציר קורות חייו

שיקה נולד ב- 15 ביוני 1915 בעיר אוסטראה בווהלין. היה זה באמצע מלחמת העולם השנייה, האזור היה אז בשליטת רוסיה. הוריו– שרה לבית קורמן ושלמה זלמן קצנבליט.

שיקה נולד כילד שני במשפחתו בת חמישה ילדים.
רחוב סדובה, בו היה ביתו ובו גר עם משפחתו 20 שנה, היה רחוב שרוב תושביו היו יהודים מדלת העם וגם מעט משפחות נוצריות. יחסי השכנות השברירייים בין יהודים לגויים הופרו מדי פעם כאשר חזירים שגודלו ע"י הגויים פרצו לחצרות של היהודים וגרמו לסכסוכים קשים בין השכנים. המשפחה של שיקה, משפחת קצנבליט, גרה בבית דו משפחתי כשהמשפחה השנייה הייתה שייכת למשפחת דודתו פייגה. השם קצנבליט בא מהשם היהודי כץ. מכיוון שאביו היה בן יחיד ולא רצו שיגויס לצבא הצארי, הוסיפו את התוספת "בליט" מכאן השם כצנבליט. אם היה נשאר עם השם כץ, מי היה מאמין שהוא בן יחיד?

על אמו מספר שיקה בזיכרונותיו: *"בזיכרוני מהילדות מצטיירת דמותה של אמי הצעירה כאישה יפה ובעלת מזג טוב. אהבתי את אימא ואני חייב לה הרבה תודה על כל הדאגה והטיפול המסור שהעניקה לי כמו ליתר בני המשפחה. אימא לא הייתה בעלת השכלה וידעה כנראה לקרוא רק את התפילות שבסידור. כשעזבתי את הבית הייתה אימי בת 45. היא חלתה בסרטן ממאיר. לפני שעליתי ארצה ב- 1938 נפרדתי מאימא בידיעה שהיא חולה מאד וימיה ספורים. אבל היא המשיכה לחיות עוד מספר שנים עד שנרצחה ע"י הנאצים."*

אביו – שלמה קצנבליט, היה איש משכיל ובעל אופקים רחבים, על אף שלימודיו הרשמיים הסתכמו בלימוד בחדר ובבית המדרש. הייתה לו תחושה לצדק חברתי ונטייה לעסקנות ציבורית וכשהיה בן 19 היה פעיל ונמנה על המהפכנים היהודים הצעירים הציונים-סוציאליסטים. על אף היותו משכיל וליברל נשאר שלמה קצנבליט איש דתי מסורתי ושומר מצוות. שיקה מציין שיום השבת היה יום המנוחה בבית ואווירה מיוחדת שרתה בו מליל שבת ועד מוצאי השבת.

אביו פרנס את משפחתו מעבודות מסגרות. עבודה קשה. בזיכרונותיו כותב שיקה: *"לא היו לאבי מכשירים מודרניים או מכונות. הכל נעשה בידיים באמצעות מספרים גדולות לגזירת הפחים, איזמל ופטיש כבד.... כאשר אחי מוטי ואני גדלנו, ובעוד אנו ממשיכים בלימודים, לקח אותנו אבא אל בית המלאכה והחל ללמדנו את מקצוע המסגרות...על אף שקיווה שאולי נמשיך בעתיד את עסקי המסגרות שלו, ידע שפנינו לעליה לארץ ישראל. לימים, כשגדלתי והייתי לנער, עבדתי לצד אבא בבית המלאכה. הייתי מתבונן באבי קטן – הגוף הנראה חלוש, איך שהוא הולם בחוזקה בפטיש הכבד. כשהתפלאתי מהיכן כוח רב לגוף כזה קטן ענה אבי: ה מ ו ט י ב צ י ה. המוטיבציה והיצירתיות הם שנתנו לאבא להתגבר על חולשה גופנית ולאגור כוח לעבודה קשה ביום ארוך. זה היה אחד הלקחים החשובים שהוריש לנו אבא בחייו".*

כשסיים שיקה את לימודיו בכיתה ו' הצטרף לקן השומר הצעיר בעירו ביחד עם חברו הטוב גרישה זילברשטיין. הוא שולב בקבוצת "הזאבים", בשכבת "הכפירים" – השכבה הצעירה ביותר בשומר הצעיר. ההשתייכות לשומר הצעיר הייתה בהתחלה בהסכמה שבשתיקה מצד ההורים ואחר כך בהסכמה מלאה ובהצטרפותם של כל ילדי המשפחה לתנועה. ביתו של שיקה הפך לבית מאד מרכזי בתנועה שהייתה אסורה על פי החוק ואליו הגיעו כל המכתבים מסניפי התנועה השונים ברחבי פולין.

מזיכרונותיו: ***"בפני אבא לא היו שום סודות. הוא ידע הכל, אך גם ידע לשמור סוד. כנראה שדרכו של השומר הצעיר מצאה לאט לאט חן בעיניו. בכל זאת השתדל לשמור על מרחק ולא הזדהה אתנו בגלוי".***

כשסיים שיקה את בית ספר התיכון ולאחר שחגג את בר המצווה, לא נטה להמשיך ללמוד בגימנסיה. בגיל 14 היה כבר נתון כולו לפעילות בשומר הצעיר וחשב שאין טעם להתחיל בלימודים כאשר יצטרך לעזוב באמצע ולצאת להכשרה לקראת עלייה לארץ.

בסוף הקיץ של שנת 1935 החליט שיקה לצאת להכשרה בלובלין ביחד עם חברי הגרעין שלו "השרון". כשהגיע ללובלין נערך שם כינוס גדול של התנועה ושיקה פגש רבים מחבריו לקבוץ וכן את ראשי התנועה מהארץ. בזיכרונותיו מתאר שיקה את מקום ההכשרה: "מקום הקיבוץ בלובלין היה ברחוב המוזנח ביותר בעיר וכל דייריו היו יהודים עניים מאד וחסרי כל. הבניין בו התגוררנו היה בן שתי קומות ושימש בעבר כבית חרושת לסיגריות. בעל המפעל היה פעיל ציוני שתרם את המבנה להכשרה. לפנינו התגוררו במקום זה חברי הכשרה שהקימון את קבוץ נגבה. במהלך הכינוס היה מתח רב בין המשתתפים כי רבים רצו לקבל סרטיפיקטים לעליה ארצה ומספר הסרטיפיקטים היה מועט..."

בשנת 1938 עלה שיקה ארצה מפיראוס בספינה שגודלה כקליפת אגוז. הספינה עגנה מול חוף מצפה הים ושם פגש שיקה בעוד כמה עשרות מחבריו שהצליחו לחמוק מהפורענות והלחצים של ההתגייסות לצבא הפולני. בשהותו במצפה הים יצא שיקה לבציר בכרמי זיכרון יעקב ומילא את מקום הערבים ששבתו כבר זמן רב. הוא גם התנדב לגאפירים ושם, כאיש הגנה, קיבל את הרובה הראשון בחייו.

"מאז למעשה לא הורדתי נשקי מעלי באופן סמלי ומעשי עד מלחמת יום הכיפורים, כאשר חדלתי לשרת במילואים בצה"ל".

בספטמבר 1940 התגייס לחיל הרגלים בגדוד העברי הבריטי. הוא היה ראשון המתנדבים לצבא הבריטי מבין חברי מצפה הים. בצבא הבריטי שירת 6 שנים והשתחרר שנה וחצי אחרי תום מלחמת העולם השנייה.

את ניונקה לבית ברלינסקי, פגש שיקה במהלך שרותו בצבא הבריטי. היא הייתה בוילנה בהכנות לקראת עליה לארץ לאחר פרוץ המלחמה. באחת החופשות נשא אותה לאישה והיא עברה להתגורר עם חלוצי מצפה הים. בין ניונקה ושיקה שררה אהבה גדולה מאד. כשנפטרה בשנת 1989 ספד לה במילים הבאות:

"ניונקה הייתה פרח מרהיב ביופיו. נדף ניחוחו העדין למרחקים, אף כי לא עשה זרעים ולא הניב פרי הרי משרשו ואונו פרצו ועלו מסביב למלוא העין נצרים וחוסדים בריאים. קמל הפרח שלי מהזן המיוחד. אך הנצרים יפרחו ויפיצו את בשמם למרחקים ולנצח".

ואכן, אחרי הרבה שנים של זוגיות יפה ותקופות של פעילות אינטנסיבית בקבוץ, בארץ ובחו"ל, החליטו ניונקה ושיקה לאמץ להם לבן את מיקי. מיקי קבל המון אהבה וחום מהוריו שיקה וניונקה וכן מבני כיתתו "תומר" ומהצוותים החינוכיים.

בשנת 1980, בהיותו בן 65, התגלה אצל שיקה סרטן ממאיר. לאחר סדרה ארוכה של טיפולים מייסרים ומחשבות על סיום החיים כדי לא להמשיך לסבול, החליט שיקה להפוך לטבעוני. הוא יצר קשר עם מטפל טבעוני ואחרי זמן מה הבריא לגמרי מהסרטן. שיקה חזר לפעילות מלאה ואף זכה לאריכות חיים.

3

שיקה היה פעיל כמעט בכל תחום שאפשר להעלות על הדעת: רכז ענף חקלאי, מזכיר קיבוץ כמה פעמים, פעיל בתנועה ובמפ"ם, שליח השוה"צ בקובה בתחילת שנות החמישים, ריכז ועדות רבות בקיבוץ ועוד ועוד. בעשרים שנותיו האחרונות ואולי יותר מזה עבד במוזיאון.

בהיותו איש צוות מרכזי ומוביל במוזיאון, עסק בהדרכות, דבר שלא היה מקובל בזמנו, ובאירוח אישים חשובים מהארץ ומחו"ל. שיקה ידע שפות רבות על בוריין, תכונה שירש מאביו לדבריו. ידע זה אפשר לו להיות מחובר לאנשים רבים מכל רחבי העולם.

שיקה השאיר אחריו מאמרים רבים שכתב ותרגם משפות שונות.

שיקה, אתה חוזר עכשיו לנוח על יד אהובתך.
יותר לא תצטרך להשקות את קברה בדמעותיך.
מעתה גשמי הברכה, אותם מדדת שנים רבות, ישקו את קבריכם לנצח.

יהי זכרך ברוך!

נכתב והוקרא
ע"י ורד בר סמך

ההספד שנקרא על קברו.

בהספד כמה טעויות למשל ההכרות עם ניונקה שהיא טעות מרכזית

מניה (מלה) ירוסלבסקי (ברלינסקי)

סרני 1915 ירושלים 1961

מניה הבת השביעית שנולדה לבתיה ועזריאל ברלינסקי הייתה כבת שנתיים כאשר נפטר האב.

ניונקה הייתה מבוגרת ממנה וזלטקה קטנה ממנה.

ילדה יפה חברותית מאד .

כילדה הרגישה כנראה האם שמניה זקוקה לדמות אב שלא היה לה ועל כן הטילה על מולה האח המבוגר לדאוג לה.

גם כשהיא כותבת אליה לארץ היא מבקשת ממנה שתקשיב לכל מה שמולה אומר לה.

היא דואגת שללא דמות חזקה לידה היא תושפע מחברות שאינן מתאימות לה.

את הטיפול ברשיון העלייה שלה לארץ לקח על עצמו נפתלי.

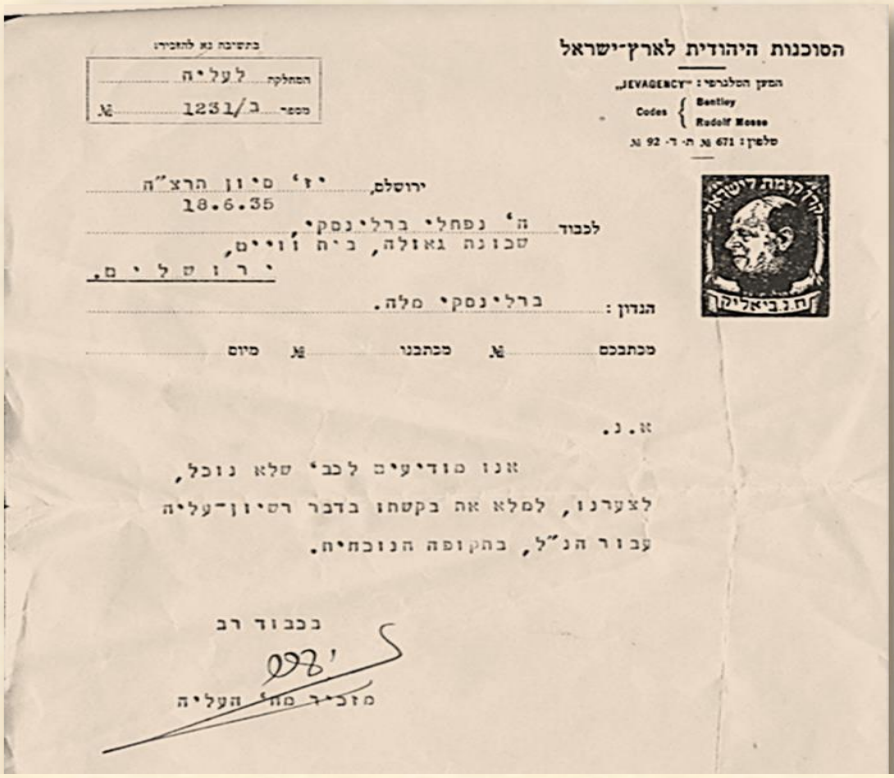

הסוכנות היהודית לארץ־ישראל

המרכז הטלגרפי: "JEVAGENCY"
Codes { Bentley / Rudolf Mosse
טלפון: 671 א ת־ד 92 א

בתשובה נא לציין
המחלקה לעליה
מספר ב/1231 א

ירושלם, יז' סיון הרצ"ה
18.6.35

לכבוד ה' נפתלי ברלינסקי,
שכונת גאולה, בית וויים,
ירושלים.

הנדון: ברלינסקי מלה.

מכתבכם א מכתבנו א מיום

א.נ.

אנו מודיעים לכב' שלא נוכל,
לצערנו, למלא את בקשתו בדבר רשיון־עליה
עבור הנ"ל, בהקופה הנוכחית.

בכבוד רב

מזכיר מח' העליה

בשנת 1935 מודיעים לנפתלי כי בשלב זה הבקשה לעלייה לא מאושרת, הבקשה הוגשה ב-1934.

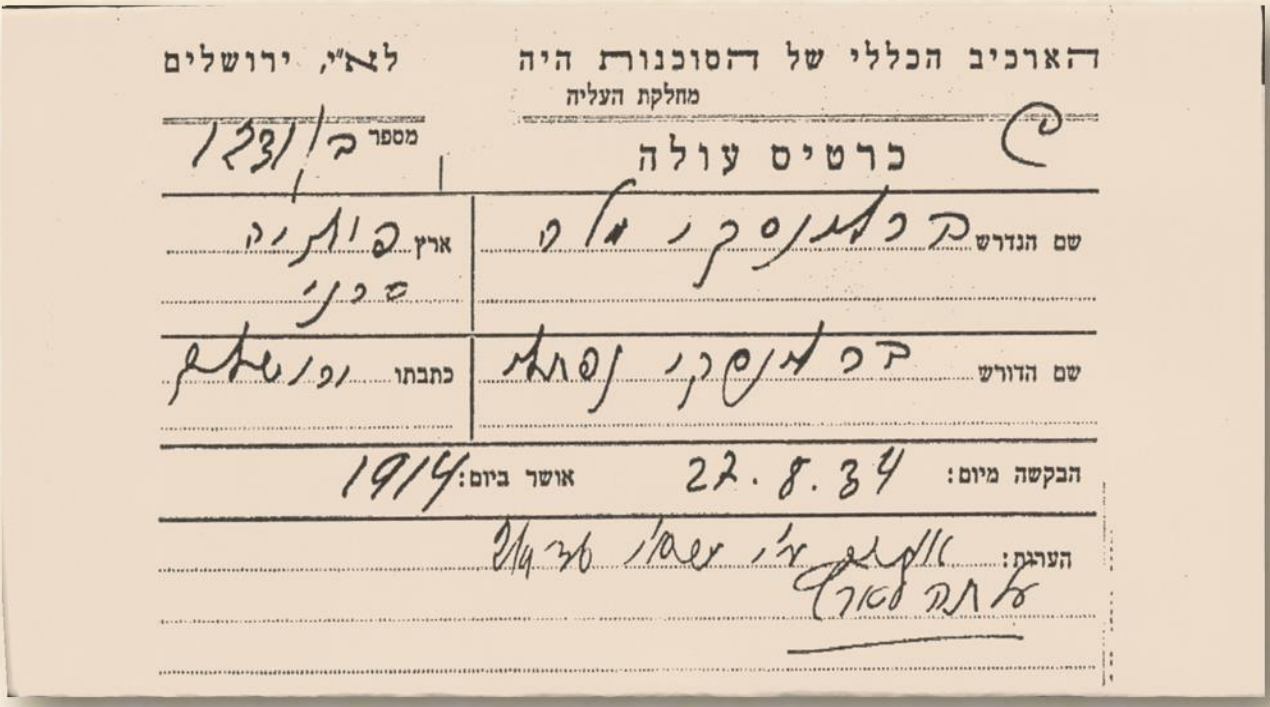

הארכיב הכללי של הסוכנות היה לא"י, ירושלים
מחלקת העליה

מספר ב/1231

כרטיס עולה

שם הנדרש ברלינסקי מלה
ארץ פולין

שם הדורש ברלינסקי נפתלי
כתבתו ירושלים

הבקשה מיום: 22.8.34 אושר ביום: 1934

הערות: [illegible]

מניה עלתה בשנת 1936

כאשר עלתה ארצה (ב-15.11.36) עברה לגור עם מולה האח הגדול ועם נפתלי שבאותו הזמן התקבל לעבודה ב"משטרת הישובים העבריים".

בשנת 1938 מניה מתגוררת ברחוב עובדיה ותרמה ל"שקל העברי"

בשנת 1941 נושא נפתלי לאשה את הדסה רבינוביץ' בת למשפחה ותיקה בארץ. בני - הזוג מתגוררים באחד מחדרי הדירה ברחוב עובדיה ושם גם נולד בנם הבכור עוזי בספטמבר 1942.

המגורים המשותפים גורמים למתיחות בין הדסה ומניה, ניונקה נקראת לפשר אך מחליטה שלא להתערב.

נראה שהדסה אינה מבינה מה עובר על בני המשפחה באותם ימים קשים ובאיזו מתיחות הם מצויים בדאגה לבני המשפחה באירופה.

הדסה ונפתלי עוברים להתגורר ברחביה בחדר אחד בדירת הוריה של הדסה שם נולדתי גם אני.

בשלב מאוחר יותר מתפנה שם דירה נוספת והם עוברים להתגורר בה.

מניה נשארת לגור ברחוב עובדיה עם מולה.

לאחר הכרות עם אברהם (אברשה) ירוסלבסקי היא נישאת לו ולבני הזוג נולדה- בשנת 1947 -בת שנקראה על שם האם –בתיה.

מניה ובתה בתיה בחצר הבית ברחוב עובדיה

בהלווית ניונקה מימין אברשה ירוסלבסקי, בתיה בילר, מלכה ברלינסקי

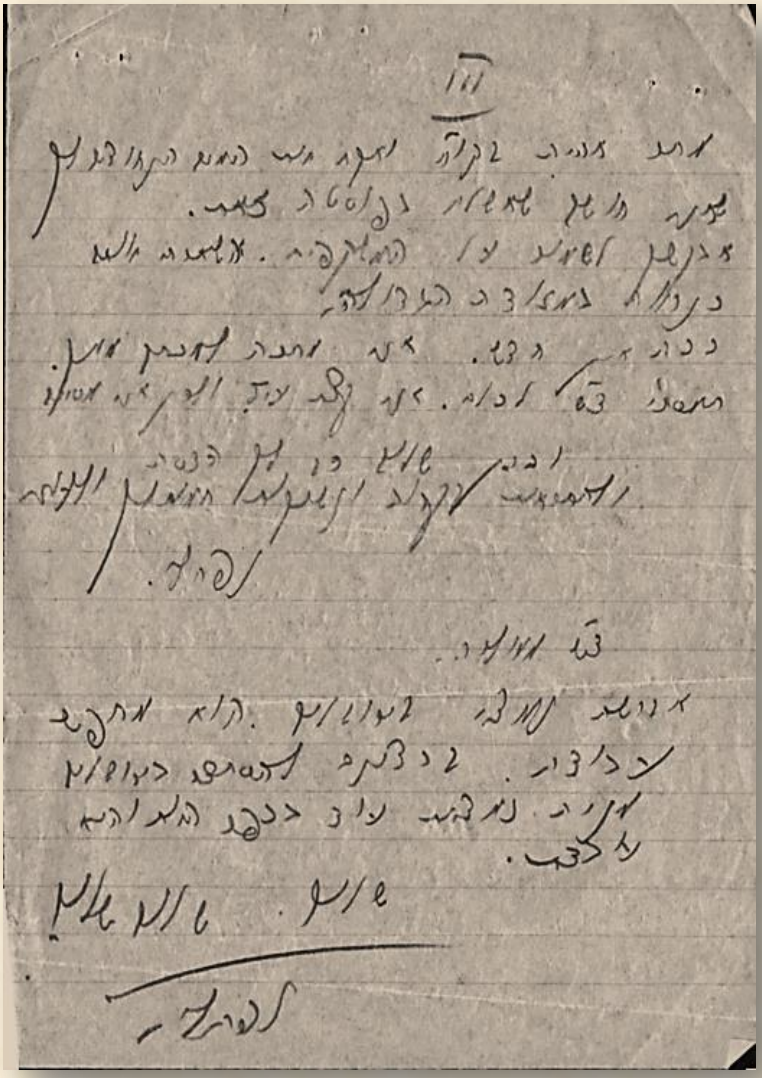

מכתב מנפתלי להדסה הנמצאת עם עוזי בכפר גלעדי בערך שנת 1944 מניה עובדת מחוץ לירושלים אברשה מחפש עבודה.

בתיה

מימין: ניונקה,שיקה,בתיה ,מניה

על המרפסת ברחוב עובדיה מימין מניה, בתיה, ניונקה ,מולה

בתיה– שניה מימין בגן הילדים.

בשנת 1961, בגיל צעיר מאד נפטרה מניה.

מותה זעזע את האחים שכאבו מאד במקביל את יתמותה של בתיה בת הארבע עשרה שנשארה ללא אם.

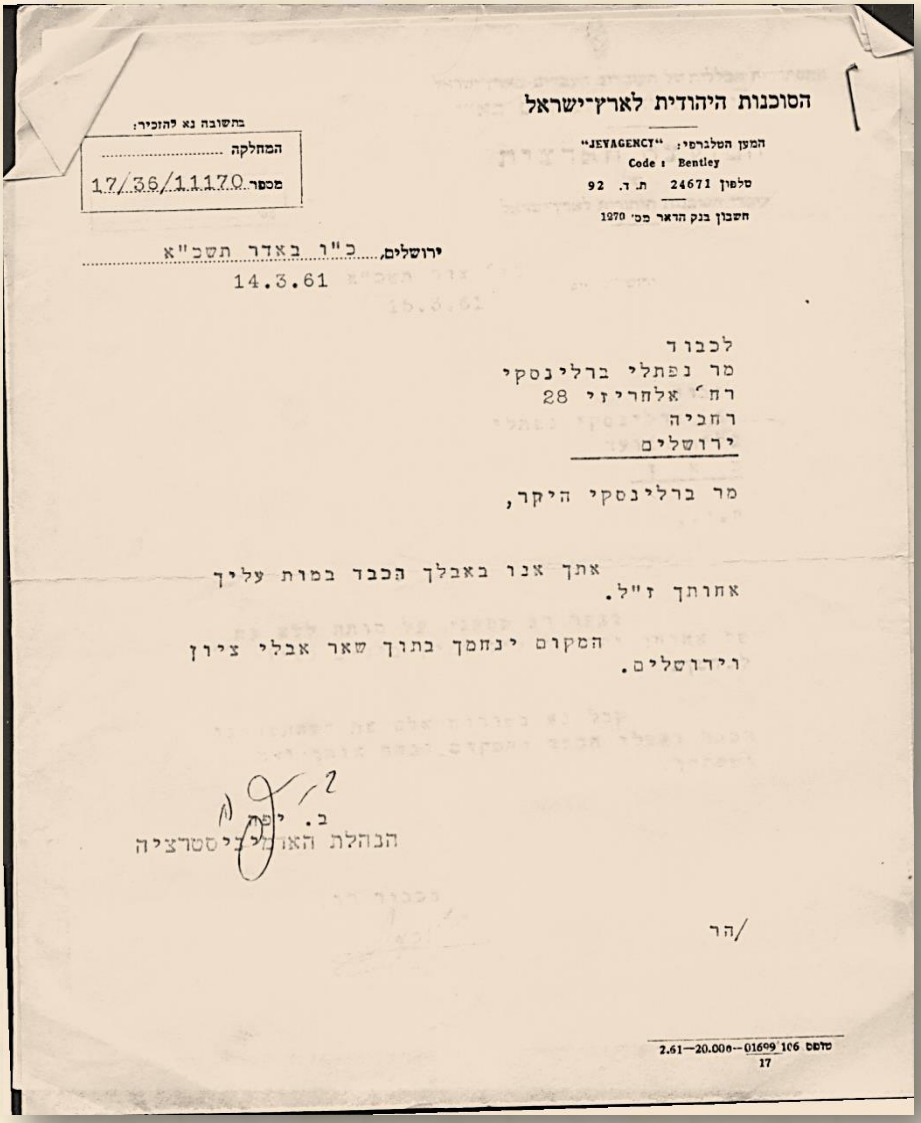

הסוכנות היהודית לארץ־ישראל

המען הטלגרפי: "JEVAGENCY"
Code : Bentley
טלפון 24671 ת. ד. 92
חשבון בנק הדאר פס' 1970

בתשובה נא להזכיר:
המחלקה .....
מספר 17/36/11170

ירושלים, כ"ו באדר תשכ"א
14.3.61

לכבוד
מר נפתלי ברלינסקי
רח' אלחריזי 28
רחביה
ירושלים

מר ברלינסקי היקר,

אתך אנו באבלך הכבד במות עליך אחותך ז"ל.

המקום ינחמך בתוך שאר אבלי ציון וירושלים.

ב. ליפת
הנהלת האוכלוסטרציה

/הר

2.61—20.000—01609 מדפס 106
17

מכתב השתתפות בצער שקיבל נפתלי על מותה של מניה

בתיה החיילת ומיקי ביד- מרדכי

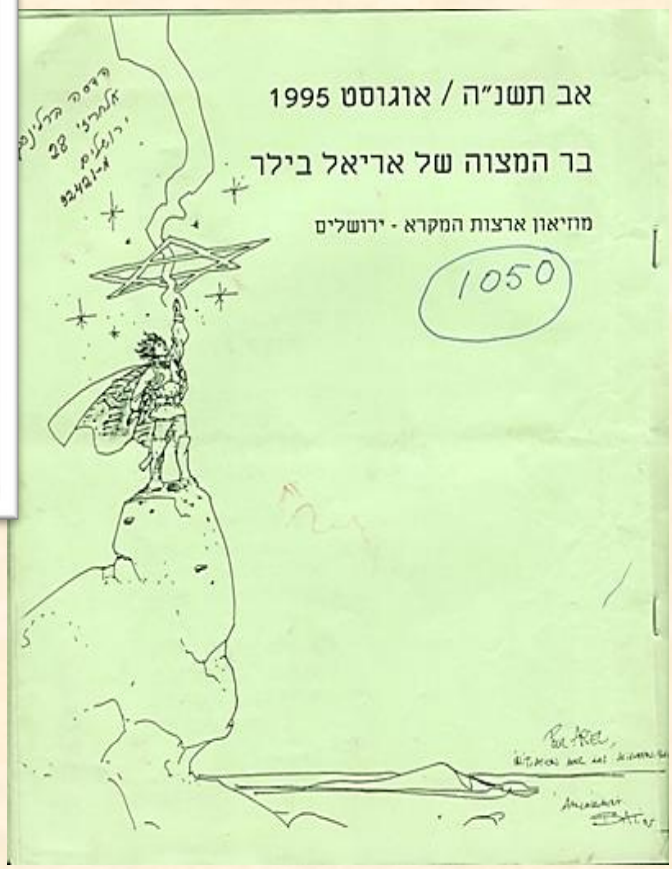

חוברת לכבוד בר-המצווה של אריאל בילר

בנם של קובי ובתיה

זלטקה ברלינסקי

סרני 1917–נרצחה על ידי הנאצים בסרני 1942

האחות הצעירה לבית ברלינסקי שנולדה לאחר מותו של האב.

על פי התמונה שבידינו - בחורה עדינה ויפה. זלטקה לא מוזכרת באף אחד מן המכתבים המצויים בידינו לא של האחים ולא של הסבתא. היא נרצחה בסרני יחד עם הסבתא בתיה הייתה כנראה צמודה אליה ולא העלתה בדעתה לעזוב אותה ולנסות לעלות ארצה. פעם אחת כשהייתי ילדה הסתכלה עלי ניונקה ואמרה כי אני דומה לזלטקה. לא שאלתי אותה יותר.

אשר בינדר -שהכיר אותה- סיפר כי הייתה מאד קשורה לסבתא בתיה.

היא היחידה שאיננו יודעים למעשה דבר עליה עוד פחות מהידוע לנו על האחות רחל. שמה של זלטקה הונצח יחד עם שמותיהם של יתר בני המשפחה שנספו בשואה במצבה המשותפת שהקמנו על קברותיהם של הורינו הדסה ונפתלי ברלינסקי.

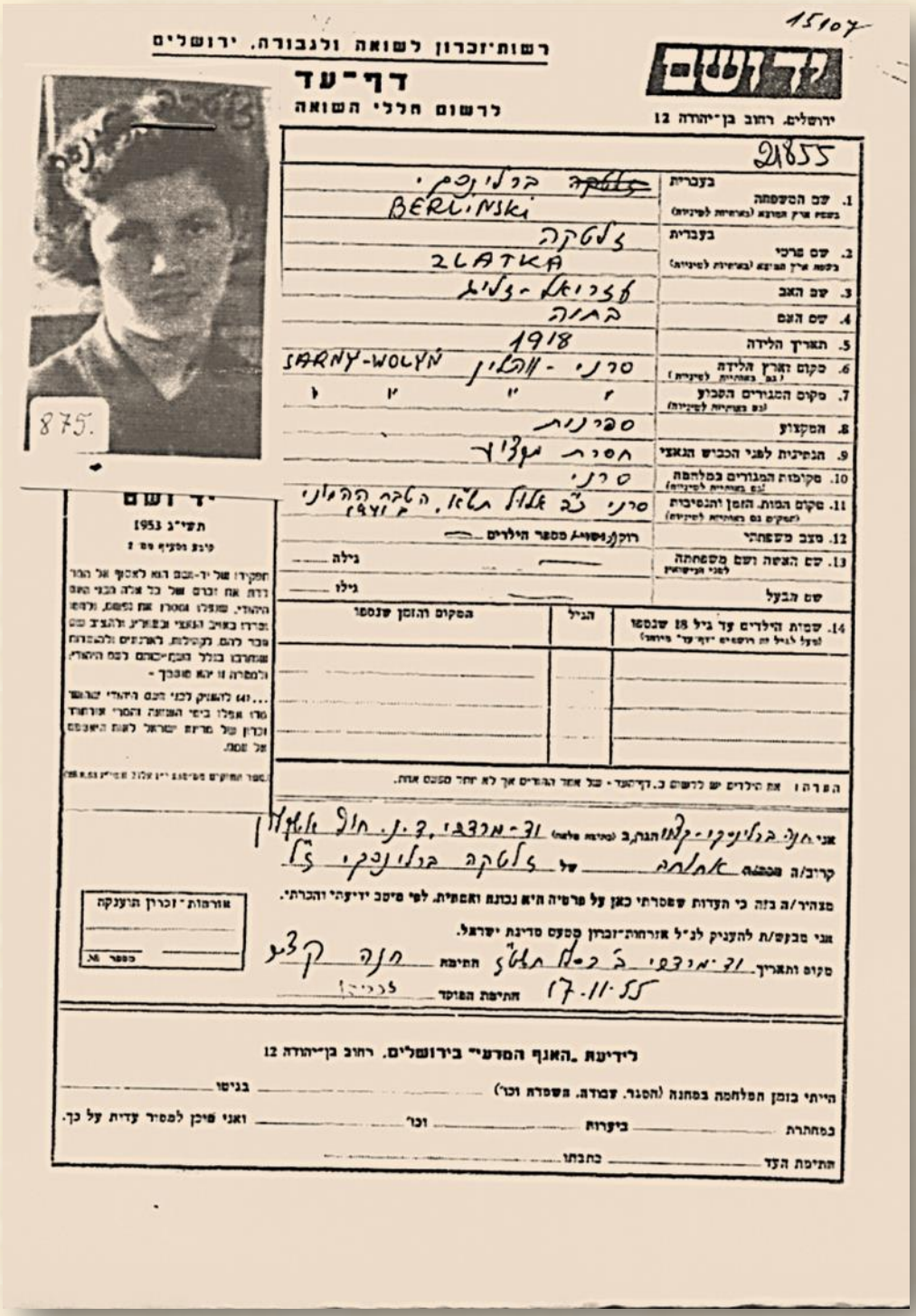

15107

יד ושם

רשות־זכרון לשואה ולגבורה, ירושלים

ירושלים, רחוב בן־יהודה 12

דף־עד

לרשום חללי השואה

21855

875.

1. שם המשפחה (בכתב ארץ המוצא (באותיות לטיניות))	בעברית: זלטקה ברלינסקי BERLINSKI
2. שם פרטי (בכתב ארץ המוצא (באותיות לטיניות))	בעברית: זלטקה ZLATKA
3. שם האב	אברהם-צבי
4. שם האם	חיה
5. תאריך הלידה	1918
6. מקום וארץ הלידה (גם באותיות לטיניות)	סרני - וולין SARNY-WOLYN
7. מקום המגורים האחרון (גם באותיות לטיניות)	" " " "
8. המקצוע	סברנית
9. הנטיות לפני הכבוש הנאצי	תסיר מקיר
10. מקומות המגורים במלחמה (גם באותיות לטיניות)	סרני
11. מקום המות, הזמן והנסיבות (המקום גם באותיות לטיניות)	סרני ב אולם תלוי, הטלה ההיטלר 1942
12. מצב משפחתי	רווקה; מספר הילדים —
13. שם האישה ושם משפחתה לפני הנישואין	— גילה —
שם הבעל	— גילו —

14. שמות הילדים עד גיל 18 שנספו (מעל לגיל זה רושמים יד ושם "מיוחד")	הגיל	המקום והזמן שנספו

הערה: את הילדים יש לרשום ב. דקיהנר - כל אחד ואחד בדף אך לא יחד מספר אחד.

אני חנה ברלינסקי-קלוגמן (כתובת) רח-מרגבי 2, ר.ג. חולון אלעזר

קרוב/ה משפחה אחות של זלטקה ברלינסקי ז"ל

מצהיר/ה בזה כי העדות שמסרתי כאן על פרטיה היא נכונה ואמיתית, לפי מיטב ידיעתי והכרתי.

אני מבקש/ת להעניק לנ"ל אזרחות־זכרון מטעם מדינת ישראל.

מקום ותאריך רח-מרגבי 2 ר.ג. חולון חתימה חנה קלוגמן

חתימת הפקיד 17.11.55

אזרחות־זכרון הוענקה

מספר מ.

ידיעת „האגף המדעי" בירושלים, רחוב בן־יהודה 12

הייתי בזמן המלחמה במחנה (הסגר, עבודה, משפרת וכו') _____ בגיטו _____

במחתרת _____ ביערות _____ וכו' _____ ואני מוכן למסור עדות על כך.

חתימת העד _____ כתובתו _____

יד ושם

תשי"ג 1953

מינהל מדעי מס' 2

חוקרי של יד-ושם הוא לאסוף אל הדר דרת את זכרם של כל אלה הבני העם היהודי, שנפלו ונספו את מותם, ולדמו מרדו באויב הנאצי ובשורש ולהעביר מם אבר להם. מקומות, ארגונים ולהבדרות שהתרבו בולל המקומות בעם היהודי, ולמסרה זו יהא מוכך -

...יהא לנשמה לכלי העם היהודי שרשמר מרו אפלו ביסי האמונה המרי אורחות וכרון של מדינת ישראל לעת האמנם של עמה.

[illegible]

דף –עד לזכרה של זלטקה מולא על ידי ניונקה, יש שיבוש בתאריך הלידה , נולדה לכל המאוחר ב–1917

זלטקה מופיעה בחלק מהצילומים המשפחתיים מסרני שנותרו בידינו, שמה רשום על גבי התמונות.

מיקי,שים לב ,בדירת הסבתא בתיה היה פטיפון בדיוק כמו זה שאתה אוהב ובדיוק מאחורי ניונקה.

השנה 1939, איזו שלווה שורה בבית המסודר הזה,

סבתא בתיה, ניונקה ,זלטקה וכנראה אמה של חסיה מצטלמות כדי שתהיינה בנמצא תמונות אותן תשלחנה לילדים שבארץ- ישראל.

הייתכן שבתיה החכמה חשה בסתר ליבה כי תמונות אילו תסייענה לנכדיה ונינה להכיר אותה ואת משפחתנו שהושמדה?